

ละครดึกดำบรรพ์ ของ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์

นางสาวพรทิพย์ ด้านสมบูรณ์

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ภาควิชานาฏศิลป์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2538

ISBN 974-632-916-2

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LAKON DUKDUMBUN BY H.R.H. PRINCE CHUDADHUJ DHARADILOK

Miss Pornthip Darnsomboon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Dance

Graduate School

Chulalongkorn University

1995

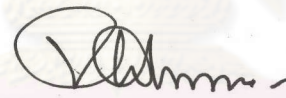
ISBN 974-632-916-2

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ละครศึกษาดำบรรพ์ ของ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
โดย นางสาวพรทิพย์ ต่านสมบูรณ์
ภาควิชา นาฏยศิลป์
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วัชรุรักษ์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิชิต ชัยเสรี

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ อุทธีธรรม)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(อาจารย์จรรยาณง แสงวิเชียร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วัชรุรักษ์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อมรา กล้าเจริญ)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พรทิพย์ ด้านสมบูรณ์ : ละครตีกด้าบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก(LAKON
DUKDUMBUN BY H.R.H. PRINCE CHUDADHUJ DHARADILOK) อ.ที่ปรึกษา:
รศ.ดร.สุพล วิรุฬห์รักษ์, 340 หน้า. ISBN 974-632-916-2

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพระประวัติและผลงานละครของสมเด็จพระเจ้าฟ้า
จุฑาธุชธราดิลก เพื่อวิเคราะห์ละครตีกด้าบรรพ์และศึกษาวิวัฒนาการการแสดง เรื่องจันทกนิรของ
พระองค์ในยศต่าง ๆ

วิธีการดำเนินการวิจัย ใช้การวิจัยเอกสาร สัมภาษณ์บุคคลร่วมงานละครสมัยพระองค์ท่านและ
บุคคลที่มีส่วนสร้างงานของพระองค์ในภายหลังรวมทั้งประสบการณ์การแสดงของผู้วิจัยและจากการสังเกต
การแสดง

สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกเป็นพระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรม
ราชินีนาถ พระองค์ทรงมีอัจฉริยภาพในด้านประพันธ์บทละคร การดนตรี ทั้งไทยและสากล การออกแบบ
ฉาก การแต่งกายและการแต่งหน้า ตลอดจนการประดิษฐ์ท่ารำ พระองค์ทรงนิพนธ์ละครตีกด้าบรรพ์รวม
3 เรื่อง คือ พระยศเกตุ(2462) สองกรรววิก(2462) จันทกนิร(2463) โดยทรงปรับปรุงจากเนื้อหา
ในนิทานเวตาล บทละครในและนิบาตชาดกตามลำดับ

จากการศึกษาวิธีการแต่งบทละคร พบว่า ทรงมีกลวิธีตั้งนี้ พยายามรักษาเนื้อเรื่องเดิมไว้ให้
มากที่สุด แต่งเติมให้เรื่องกระชับและสมจริง ใช้สถานที่จริงแทนฉาก กำหนดตัวละครให้เหมาะกับ
จำนวนตัวละครในคณะของพระองค์ ปรับบุคลิกภาพตัวละครเอกบางตัวให้เหมาะสมขึ้น ให้ตัวประกอบได้
แสดงความสามารถ ใช้ฉาก แสง และเสียงให้ดูสมจริงแทนบทบรรยาย และทรงแต่งให้เหมาะแก่โอกาส
ที่แสดง

จากการวิเคราะห์เรื่องจันทกนิรที่มีข้อมูลต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน พบว่าเป็นบทละครตีกด้าบรรพ์
ที่มีคุณภาพดีเด่นทั้งด้านนาฏศิลป์และวรรณศิลป์ ต่อมามีการปรับปรุงวิธีการแสดงให้ยาวขึ้น ปรับเปลี่ยน
การแต่งกายและการแต่งหน้า เพิ่มระบำกนิรกนิรา ระบำกวาง ระบำในดับกมรินทร์

การแสดงละครตีกด้าบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก สืบทอดมาสู่ปัจจุบันน้อยมาก ผู้
มีน้อยท่าน วิธีแสดงก็ยากทั้งการร้องและการรำ จึงทำให้ละครทั้ง 3 เรื่องของพระองค์เลือนหายไป
จึงน่าจะได้มีการฟื้นฟู เพื่อเป็นสมบัติทางนาฏศิลป์ไทยสืบไป

ศูนย์วิทยุโทรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา นาฏศิลป์
สาขาวิชา นาฏศิลป์ไทย
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C680037 : MAJOR THAI DANCE

KEY WORD : LAKON DUKDUMBUN/H.R.H.PRINCE CHUDADHUJ DHARADILOK

PORNTHIP DARN SOMBOON : LAKON DUKDUMBUN BY H.R.H. PRINCE
CHUDADHUJ DHARADILOK. THESIS ADVISOR : ASSO.PROF.SURAPHONE
VIRULRAK, Ph.D. 340 PP. ISBN 974-632-916-2

This thesis aims to study the history and the plays of H.R.H. Prince Chudadhuja, to analyse his dukdambun plays, and to study the development of Chantakinnari, one of his plays, in different periods.

The research method is based upon literary review, interviewing people who involved in his plays during his time, and the latter period. It includes the experience and observation of the researcher.

The Prince was a son of King Rama V and his Queen. He had high ability in dramatic literature, Thai and western music and dance, designing sets, costume and make-up, and choreography. He wrote three dukdambun plays--Pra Yotsaket (1919), Songkon Worawik(1919), and Chantakinnari (1920) by developing from Wetan Lores, Lakon Nai, and Nibat Jataka respectively.

Studying his play writing found that the Prince employed the following techniques: maintaining the original stories, improving the stories to be more concise and realistic, using real place instead of scenery, designing the characters in his plays to suit the amount of his casts, improving some leading roles to be more respectable, allowing subordinate roles to show their abilities, utilising scenery, light and sound instead of narration to create realism, and writing the plays to suit certain occasions.

The analysis of Chantakinnari which contains references up until today showed that the play has artistic quality in both dance and literature. Later the play performance was lengthened, its' costume and make-up changed. Dance suites were added.

The productions of his plays were scarcely passed down to these days. Experts are few. Dancing and singing styles are difficult. Thus, all his plays become nearly extinct. There should be a revival to make them the treasure of Thai dance forever.

ภาควิชา..... นาฏยศิลป์.....

สาขาวิชา..... นาฏยศิลป์ไทย.....

ปีการศึกษา..... 2538.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ ด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่ง จากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ที่ได้กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา สละเวลาอันมีค่าให้ความรู้ทางด้านวิชาการ ให้คำแนะนำข้อคิดเห็นในการแก้ไขต้นฉบับและข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ด้วยดีตลอดมา และขอกราบขอบพระคุณคณบดี คณะศิลปกรรมศาสตร์ (อาจารย์จรรยา นง แสงวิเชียร) ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารดา กิระนันท์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์อมรา กล้าเจริญทุกท่านให้คำปรึกษา แนะนำแหล่งข้อมูลมาตั้งแต่ต้น

ขอกราบขอบพระทัยพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา หม่อมเจ้าดวงจิตร์ จิตรพงศ์ ที่ทรงประทานข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่ง และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์เฉลย ศุขะวณิช นางล่อ ศุกระวรรณ นางอุ้นเรือน ไกรฤกษ์ หม่อมเจ้าเวียนขวา จักรพันธ์ และ ม.ร.ว.สมโภชน์ ชุมพล ทุกท่านได้ให้ความรู้ต่างๆ ในอดีตเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก การละคร และวังอันเป็นเนื้อหาสาระสำคัญยิ่ง นอกจากนี้ขอกราบขอบพระคุณ นายภัทระ คาน ซึ่งให้ความร่วมมืออนุเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารและเทปสัมภาษณ์ อาจารย์นพรัตน์ หวังในธรรม อาจารย์อุดม อังสุธร ให้ความรู้เกี่ยวกับการละคร อาจารย์นัฐพงศ์ โสวัตร กรุณาเขียนโน้ตเพลงให้ พันโทเกษียร นพรัตน์ กรุณาทำแผนผังของวังสวนกุหลาบ ข้อมูลภาพถ่ายเกี่ยวกับวังสวนกุหลาบ พันโทหญิงจิรวรรณ ชินะ โชติ ที่กรุณาตรวจทานต้นฉบับ

อนึ่ง ในการทำวิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความสะดวกและความร่วมมือเป็นอย่างดีจากหลายท่านที่มีใจดีออกนาม จึงขอกราบขอบคุณในน้ำใจไมตรีครั้งนี้ด้วย และแม้งานวิจัยจะหาข้อมูลได้ยากยิ่ง มีอุปสรรคบางประการ แต่ก็เป็นแนวทางหนึ่งทางด้านนาฏศิลป์ไทย ที่จะทำให้มีผลงานปรากฏแก่สายตา โดยอาศัยข้อมูลส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางนาฏศิลป์และผู้เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ แม้หากงานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ผู้วิจัยขออุทิศความดีให้แก่พระคุณของครูบาอาจารย์บิดามารดา ที่อบรมสั่งสอนและทุกๆ ท่านที่เป็นกำลังใจในความสำเร็จของงานชิ้นนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
ลักษณะของละครตีกต๋ำบรรพ์ยุคแรก.....	10
ผู้เป็นกำลังสำคัญของละครตีกต๋ำบรรพ์.....	14
2. พระประวัติและผลงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก.....	17
1. ภาคพระประวัติ.....	17
2. ภาคผลงาน.....	28
3. บทละครตีกต๋ำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก.....	35
พระยศเกตุ(พ.ศ. 2462).....	35

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
ส่องกรวรวีก(พ.ศ.2462).....	36
จันทกินรี(พ.ศ.2463).....	38
ลักษณะบทละคร.....	40
การปรับปรุงบท.....	40
4. การแสดง.....	
การแสดงละครดึกดำบรรพ์เรื่องจันทกินรี(พ.ศ.2463-2464).	66
โรงละครวังสวนกุหลาบ.....	67
สถานที่ตั้ง.....	73
ผู้แสดงเรื่องจันทกินรียุคแรก.....	74
การแต่งหน้า.....	74
การแต่งกาย.....	75
โอกาสที่แสดงจันทกินรี.....	76
การฝึกซ้อม.....	76
การแสดง.....	77
ฉาก แสง เสียง.....	78
การแสดงละครดึกดำบรรพ์เรื่องจันทกินรี(พ.ศ.2508-2538).	79
ผู้แสดงเรื่องจันทกินรียุคหลัง.....	83
การแต่งหน้า.....	85
การแต่งกาย.....	87
โอกาสที่แสดงจันทกินรี.....	109
การฝึกซ้อม.....	114
การแสดง.....	121
ฉาก แสง เสียง.....	121

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
5. ชุดรำและระบำเรื่องจันทกนิรี.....	128
ชุดที่ 1 รำเดี่ยว ท้าวพรหมทัตชมโฉมนางกนิรี.....	130
ชุดที่ 2 รำคู่ กนิรี กิณรา	153
ชุดที่ 3 รำหมู่ ระบำกนิรีกิณรา.....	180
6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	217
รายการอ้างอิง.....	223
ภาคผนวก	
ผนวก ก ประวัติวงสวนกุหลาบ.....	228
ผนวก ข ประวัติวงเพชรบูรณ์.....	243
ผนวก ค ประวัติอาจารย์เฉลย ศุภะวณิช.....	262
ภาพผลงานการแสดงละครตึกคำบรรพทั้ง 3 เรื่อง	
ของอาจารย์เฉลย ศุภะวณิช.....	272
ผนวก ง เนื้อเรื่องพระยศเกิด.....	288
เนื้อเรื่องสองกรรวิก.....	292
เนื้อเรื่องจันทกนิรี.....	294
ผนวก จ -บทเบิกโรงยักษ์สองกรรวิก พระราชนิพนธ์	
กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเสพ.....	301
-บทพระจันทกนิรีคำฉันท์ฉบับวชิรญาณ.....	307
ประวัติผู้เขียน.....	340

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย.....	18
2. ภาพสเก็ตช์ลักษณะโรงละครวังสวนกุหลาบ.....	70
3. แผนผังเวทีแสดงละครของวังสวนกุหลาบ.....	71
4. แผนผังพื้นที่ภายในบริเวณโรงละครวังสวนกุหลาบ.....	72
5. สถานที่ที่เคยเป็นวังเก่าของวังสวนกุหลาบ ปัจจุบันเป็นบริเวณ โรงเรียนราชวินิตและหอประชุมกองทัพบก.....	73
6-8 การแสดงของนักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เรื่องจันทกนิรี ที่หอประชุมโรงเรียนเดือนสิงหาคม พ.ศ.2508....	80-82
9. การแต่งหน้าและการแต่งกายของตัวกนิรีและกนิรา.....	91
10. การแต่งหน้าและการแต่งกายของตัวกนิราที่สวมศิระหกกุมาร.....	92
11. การแสดงเรื่องจันทกนิรีในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน.....	93
12. ความสวยงามของเครื่องแต่งกายระบำกนิรีกนิราที่แสดง ณ หอประชุม โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เดือนสิงหาคม พ.ศ.2508.....	94
13. ระบำกนิรีกนิราที่แสดงเฉพาะระบำ ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน..	95
14-15 การฝึกซ้อมระบำกนิรีกนิราก่อนออกแสดงทางสถานีโทรทัศน์ แห่งประเทศไทย ช่อง 11.....	96-97
16-17 ลักษณะการแต่งกาย แต่งหน้าของกนิรีกนิรา ที่แสดง ณ โรงละครคอน แห่งชาติ วันที่ 23 กรกฎาคม 2536.....	98
18. การแต่งหน้าและแต่งกายของตัวบริวารในระบำกนิรีกนิราที่แสดง ณ โรงละครคอนแห่งชาติ วันที่ 23 กรกฎาคม 2536.....	99
19-20 ความสวยงามของปีกและหางของตัวบริวารในระบำกนิรีกนิรา ที่แสดงเดือนสิงหาคม 2508 และ 23 กรกฎาคม 2536.....	100

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
21	ท้าวพรหมทัตในฉากที่ประทับกับนางกำนัล แสดง ณ โรงละครแห่งชาติ วันที่ 23 กรกฎาคม 2536.....	101
22	กินรีกินราในฉากกอบัวตอนชมป่า.....	102
23	ระบำกินรีกินราของนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร.....	103
24	ท้าวพรหมทัตชมโฉมนางจันทกินรี.....	104
25	ในฉากอำมาตย์ทั้ง 4 แนะนำให้ท้าวพรหมทัตฆ่ากินรา.....	105
26	ท้าวพรหมทัตยิงลูกศรถูกตัวกินรา.....	106
27	ท้าวพรหมทัตเข้าเฝ้าถวายนางจันทกินรี.....	107
28	เทวดามาช่วยชุบชีวิตให้กินรา.....	108
29-30	การฝึกซ้อมละคร เรื่องจันทกินรีที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรุงเทพฯ.....	115-116
31-33	การฝึกซ้อมละคร เรื่องจันทกินรี เข้ากับฉากที่โรงละครแห่งชาติ...	117-119
34	วงปี่พาทย์ตีกลองมโหรีบรรเลงในการฝึกซ้อมละคร เรื่องจันทกินรี...	120
35-37	ภาพฉากการแสดง เรื่องจันทกินรีที่หอประชุมโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร เดือนสิงหาคม 2508.....	123-124
38	ฉากห้องพระโรงในวังของท้าวพรหมทัต.....	125
39-62	ท้าวพรหมทัตชมโฉมนางกินรี.....	145-150
63-82	กินรากินรีชมป่า.....	174-178
83-118	ระบำกินรีกินรา.....	206-214